

Саша НЕДЕЉКОВИЋ

СРБИ КАТОЛИЦИ НА ПРИМОРЈУ ОД УЈЕДИЊЕЊА ДО АПРИЛСКОГ РАТА

Кључне речи: Дубровник, Бока Которска, Срби католици, Буњевци, соколи, Јадранска Стража

Дубровник је био културни, а Примасија Српска у Бару верски центар Срба католика. Срби католици сматрали су да је уједињењем са Србијом и стварањем југословенске државе решено њихово национално питање. Бококоторски бискуп др. Франо Ућелини Тица изјавио је: „Највећа срећа коју сам у животу могао доживети и дочекати је остварење идеала толиких наших поколења, а тај је идеал: једна и недељива Југославија”¹. У чланку „Успомени Меда Пуцића дубровачког властелина о 55-годишњици његове смрти” објављеном у листу „Дубровник” истиче се значај Меда Пуцића за дубровачке Србе католике: „Тај препород у српском духу, коме је Медо Пуцић био зачетником, ... убрзо је био захватио готово сву властелу и цвијет дубровачке интелигенције и грађанства. ... Католичко Српство, које је цијелу ову борбу изводило, цијенило је након рата борбу завршеном и да ће оно мирно без борбе и без запрека моћи, у јединству и слободи, наставити и довршити велике замисли свог великог учитеља Меда на спас и напредак заједничке домовине ...”² Српска народна странка је по ослобођењу ушла у Народну Радикалну странку. Првак радикала на Приморју био је Љуба Јовановић, док је др Антун Пуљези био председник МО НРС у Дубровнику, а Луко маркиз Бона био један од најугледнијих чланова странке у Дубровнику. Др Стефан Рачић, директор “Дубровачке паробродске пловидбе” и председник управног одбора “Дубровачке трговачке банке” био је кандидат радикала у дубровачком срезу. Када је питање постављања београдског надбискупа постало актуелно крајем 1923. године влада Николе Пашића истакла је као

¹ Др. Петар Јовић “Умро је бискуп Соко”, бр.7,” Око Соколово”, 19, 21, 22 јуна 1937, Београд, стр. 168.

² “Успомени Меда Пуцића дубровачког властелина о 55-годишњици његове смрти”, 3. јули 1937, бр. 23, “Дубровник”, Дубровник, стр. 1.

своје кандидате арцибискупа барског др. Николу Добречића и которског бискупа др. Франу Ућелинија³.

После Уједињења Савез српских привредних задруга на Приморју са седиштем у Дубровнику ујединио се са Савезом српских задруга у Београду, и носио је наслов, Подсавеза са седиштем у Книну и Котору. На јавном збору грађана Дубровника 1922. године изабран је Одбор за подизање споменика Ослобођења у Дубровнику. Збор је поверио израду споменика и његово постављање Ивану Мештровићу. На дан Уједињења, 1. децембра 1924. године откривен је Споменик краља Петра I Ослободиоца (велики барелеф) узидан у бедемима града, над унутрашњим вратима од Пила. Откривању споменика присуствовале су све школе, све корпорације са заставама, две музике, Конављани, соколи, добровољци, орјунаши и градска братства. Само откривање споменика пратила је топовска паљба, почасни плотуни и звоњава звона са свих цркава. Извештач листа "Време" свој извештај из Дубровника завршио је констатацијом: "Одавно већ Дубровник, славан са свога родољубља, није видео лепше националне свечаности, нити је тако спонтано манифестовао своју љубав према јединству, краљу и држави"⁴. Споменик је представљао краља Петра I огрнутог пелерином, на коњу са соколом у руци. Над спомеником, у једној малој удубини, постављен је кип Св. Влаха, заштитника Дубровника, такође дело Мештровића. У књижици „Дубровник илустровани вођ кроз дубровачку прошлост и садашњост“ коју је 1929. године издао Обласни Одбор Јадранске Страже Дубровник истакао је историчар Јорјо Тадић: „И тако су Дубровчани над улазним вратима свога града поставили два своја симбола и идеала: Св. Влаха, представника старог Дубровника, и Краља Петра, представника не само опћенародних него и њихових националних настојања и коначних побједа."⁵ Краљ Александар и краљица Марија посетили су 1925. године Црну Гору и Приморје. На Приморју посетили су Бар, Улцињ, Спич, Свети Стефан, Будву, Грбаљ, Тиват, Котор, Херцег Нови, Дубровник и Цавтат. У Бару је краљ Александар посетио арцибискупа др. Николу Добречића у Примасији Српској, а у Котору бискупа др. Франу Ућелинија Тицу. На ручку у Бару 23. 9. 1925. године краљ Александар дигао је чашу и на здравио: „У Бару на овом првом кораку слободног српског мора дижем чашу за ваше благостање”. Др. Никола Добречић поздравио је краља у

³ Гордана Кривокапић-Јовић, "Оклоп без витеза", 291, Београд 2002. стр. 284., Љубодраг Димић, Никола Жутић, Римокатолички клерикализам у краљевини Југославији 1918-1941, Београд, 1992, стр. 126.

⁴ Угљеша Рајчевић, Загирано и затрто, Нови Сад 2001, стр. 151.

⁵ Јорјо Тадић, "Дубровник илустровани вођ кроз дубровачку прошлост и садашњост", Издање "Јадранске Страже", Обл. Одбор-Дубровник, Штампарија "Јадран"-Дубровник 1929, стр. 29-31.

име Српког приморја⁶. Краљ Александар прегледао је у Тивту поморски арсенал, а затим у Ђеновићима морнаричке команде међу којима и хидроавионску станицу. Краљ је присуствовао вежбама ратне морнарице. Краљевски пар посетио је манастир Савину код Херцег Новог и положио венац на Савински споменик, подигнут стрелјаним Бокељима 1924. године⁷. Пре свог путовања разарачем “Дубровник” из Зеленике у Марсеј октобра 1934. године краљ Александар посетио је манастир Савину, где је запалио свећу, помолио се Богу и уписао у књигу посетилаца. То је био његов последњи потпис и последња свећа коју је запалио⁸. Краљевски пар је 27. септембра 1925. године ушао у Дубровник кроз врата од Пила, окружен почасном стражом Жупљана, у њиховим богатим народним ношњама. „Док су краљ и краљица пролазили преко Страдуна, са свих прозора је као киша падало на њих цвеће,... Дубровачке госпе са прозора палача махале су марамицама...“. Конту Иву Војновићу Страдун окићен цвећем изгледао је: “Као какав отмени салон за примање”. По Страдуну били су поређани с једне и друге стране соколи и соколице, мали извидници, ђаци стручне школе, поморске академије и Конављани у богатим народним ношњама извезеним златом. Увече на свечаном банкету краљ Александар поздравио је Дубровник здравицом: „...Обистинило се оно што се привиђало Гундулићу у чежњивој визији. Дубровник је сад у својој великој земљи, у којој га чека достојна улога, ...Дубровник, кроз столећа представник наше просвећености, нека и од сад не прекида ту нит,...нека осветла образ и себи и нама, одржавши високо своја сјајна предања. Дижем чашу у славу Дубровника”. Краљ је преко великог жупана поделио дубровачкој сиротињи 15.000 динара, а соколима и Женској добротворној задрузи по 5.000 динара⁹. Дубровник је административном диобом државе постао сијело обласне самоуправе и великог жупана, те Управног суда и Грађевинске дирекције за сву Далмацију и Црну Гору. У Дубровнику је било средиште поморства Југославије, јер су 2/3 укупне југословенске тонаже припадале дубровачким паробродарским друштвима¹⁰. Поморска војна академија отворена је 1924. године у Гружу. Дубро-

⁶ Станислав Краков „Преко Високих Дечана и Ловћена у Приморје“, стр. 82, 111, Алманах Јадранске Страже за 1926 годину, Издаје Јадранска Стража Главни Одбор Београд 1926; Растодер Шербо, Јасмина, ”Др. Никола Добрећки, архиепископ барски и примас српски”, Будва 1991, стр. 90.

⁷ Даница-Каћа Чоловић, Срђан Чоловић, ”Марија Карађорђевић краљица мајка”, Архив Србије, Београд 2001, стр. 59, М, ”Краљ Ујединитељ и морнарица”, Јадранска Стража, Новембар 1934, бр. 11, Године XII, Сплит, стр. 486-487.

⁸ А.И.Љ. „Херцегови-башта на Јадрану”, Недељне Илустрације, бр. 19, Године XI, 12 маја 1935, Београд, стр. 18.

⁹ Станислав Краков, Исто; Јован П. Поповић, “Краљ Александар у Црној Гори 1925 године”, Београд, 2003, стр. 197, 200, 204, 219, 223.

¹⁰ Јорјо Тадић, Исто, стр. 25.

вачка Јадранска стража предала је подморници “Смели” почасну заставу 21. јуна 1931. године на свечаности у луци Дубровник 2. Исте године подигнут је Дом јадранске страже у Тивту. Део немачко-југословенског филма “Фантом Дурмитора” сниман је 1932. године у Дубровнику. Југословенска државна железница планирала је да на Видовдан 1938. године пусти у саобраћај први моторни воз на прузи Београд-Зеленика (Бока Которска). Лист “Дубровник” писао је о дочеку: „дочекан од великог броја грађанства, стигао је у Груж први моторни воз”¹¹. Због брзине од 90 км/ч био је познат у јавности као Луди Сарајлија.

Добровољци

У Дубровнику 1920. године окупило се око 700 добровољаца из Америке, који су испунивши своју дужност, чекали да се врате предратним пословима у Америку. Дубровник се 23. фебруара 1920. године у име југословенске отаџбине, опростио са јунацима на најсвечанији начин, уз пуно учешће војске, општине и грађанства. Добровољачка поворка окупила се испред Царинарнице (Спонзе), у којој је на првом спрату била Соколана. Свечана поворка школске омладине, сокола, корпорација са својим заставама, с музиком на челу, уз свирку и урнебесно клицање, допратила је борце за част и слободу до грушке луке, до пароброда. Југословенски академски клуб у Дубровнику поставио је 1923. године спомен-плочу дубровачким добровољцима, палим у борби за ослобођење и уједињење. Априла 1941. године спомен плочу палим добровољцима усташка тројка је залила црним мастилом, скинула, разбила, пренела кроз град и уништила. Пред заветном црквом Светог Влаха у Дубровнику, 13. новембра 1928. године развијена је застава добровољаца. Застави је кумовао краљ Александар I. Среска организација Савеза добровољаца у Дубровнику извршила је посвету своје заставе коју су даровале госпође града Дубровника. Застава је била државна тробојка облика и величине војничке заставе. С једне стране био је натпис : „Вјером у Бога, за Краља и Отаџбину”, а са друге стране: „Савез добровољаца - Дубровник”. Истог дана Одбор у Дубровнику открио је спомен-плочу, на спомен 10-годишњице уласка српске војске у Дубровник, а у непосредној близини споменика краља Петра¹².

¹¹ “Долазак првог моторног воза”, бр. 20, ”Дубровник”, 23. јула 1938, Дубровник, стр. 3.

¹² Милан Ж. Живановић, Дубровник у борби за уједињење 1908-1918, Београд 1962. стр. 97; Предраг С. Јеринић, ”Организације Савеза ратних добровољаца у Краљевини Југославији”, Добровољачки гласник, бр. 27, Године XVI, Јун 2006, Београд, стр. 51.

Соколски покрет на Приморју

На Видовданском соколском сабору одржаном 1919. године у Новом Саду сви соколски савези ујединили су се у Соколски Савез С.Х.С. Соколска друштва Српске соколске жупе на Приморју из Дубровника и Боке Которске ушла су у Соколску жупу Мостар „Алекса Шантић“ основану 1920. године. Жупа је добила име по песнику и оснивачу Српског гимнастичког друштва „Обилић“ 1903. године у Мостару. Старешина жупе био је Чедо Милић, истакнути национални и соколски прегалац. Исте 1920. године извршена је посвета соколског барјака у Јањини, на Пељешцу. Први окружни слет Боке Которске одржан је 17. јула 1921. године у Тивту. На слету су учествовала соколска друштва бокешког округа, а присуствовале су старешине жупе Мостар. Истакнути члан соколског друштва у Дубровнику био је др. Васо В. Пипер, службеник царинарнице у Гржу¹³. Крајем двадесетих и почетком тридесетих година 20. века живео је у Боки Которској Драгутин Инкиостри Медењак, пионир српске примењене уметности. На његовој алегоричкој слици “Уједињење” рађеној око 1920. године приказана је панорама Дубровника, града симбола слободе. За свог пријатеља Шпира Јанковића радио је декорацију хотела у Игалу. За време боравка у Херцег Новом 1932. године Инкиостри је осликао Народни дом у Рисну. На позорници Народног дома осликао је завесу, која је приказивала Ловћен. Поред Ловћена били су приказани соколи у војничкој опреми као стража Јадрана. На горњем делу завесе била је убележена 1389. године, а на доњем делу завесе 1918. године Народни дом отворен је 6. септембра 1932. године На првом спрату биле су просторије за општину, а на другом за Соколско друштво, Рисанско пјевачко друштво и Коло српских сестара.¹⁴

Посланица католичког епископата против Сокола 8. 1. 1933. године није читана у црквама барске арцибискупије и которске бискупије. Дон Иво Котник, викар Барске арцибискупије, пријавио се за члана соколског друштва у Бару изјавивши: “Понос ће ми бити када на хаље свештеничке, пригрлим витешки знак соколски. Уз завет Богу и вери, полажем и завет Краљу и Отаџбини”¹⁵. Кад је дубровачки бискуп Царевић одбио да благослови 8 застава сеоских соколских чета из дубровачке околине, благословио их је на которском вјежбалишту, уз огромно учешће народа, 4. 6. 1933. године бискуп др. Франо Ућелини Тица. Том приликом бискуп је у свом говору истакао: „ Нијесам потписао Посланицу јер су у њој биле

¹³ Мила Стојнић, Руско-српска књижевна преплитања, Завет, Београд 1994, стр. 173.

¹⁴ Соња Вулешевић, Драгутин Инкиостри Медењак, Београд 1998; стр. 36, 37, 76, 77, 78; Лазар Ј. Дробњаковић, “Рисан и старе рисанске породице”, Београд 2003, стр.186,

¹⁵ Никола Жутић, Соколи, Београд 1991, стр. 93,

очите клевете ...”¹⁶. О свом чланству у соколу :”Члан сам југословенског Сокола, био сам и остајем. Не видим грех у томе”¹⁷. Др Франо Ућелини Тице родио се 2. августа 1847. године на острву Лопуду код Дубровника. Основну школу завршио је у Лопуду, гимназију у Дубровнику, а богословију у Централном богословском заводу у Задру. Био је професор а 1893. године ректор богословије у Задру. За которског бискупа постављен је 12. јануара 1895. године Национални рад донео му је кроз живот доста неугодних часова, али га ништа није могло поколебати. Краљ Александар одликовао га је орденом Светог Саве првог реда. Главно му је књижевно дело превод Дантеове Комедије. Бискупов сарадник био је истакнути национални радник дон Нико Луковић. Каноник дон Нико Луковић био је ученик професора Бернарда Лазариа рођеног у Прчању, директора дубровачке гимназије и члана Извршног одбора Народног универзитета Боке Которске. Кад је бискуп навршио 89 година живота и када су многобројни соколи из Дубровника и околице дошли у Лопуд да га поздраве, он их је благословио и рекао: „ Бог вас благословио соколска моја браћо! С вама сам до смрти ”¹⁸. Умро је у свом родном месту Лопуду 1. јуна 1937. године Приликом сахране бискупа на Лопуду било је присутно око 5.000 грађана из Дубровника, Боке, Црне Горе, Мостара те из Лопуда. На вест о смрти сва национална друштва у Дубровнику извјестила су у знак жалости црне заставе. Проглас националних друштава потписали су: Народна одбрана, Дубровачко радничко друштво, Дубровачко српско пјевачко друштво „Слога”, Матица српска, Соколско друштво, Јадранска стража, Друштво „Књегиња Зорка”, Нова Југославија, Дубровачка грађанска Музика и Савез добровољаца. Почасну стражу држали су Соколи и Бокелска морнарица. Поворку су предводили соколи из Дубровника, Цетиња, Мостара са својим заставама и соколском музиком из Дубровника. Соколске чете носиле су своје барјаци које је благословио бискуп. Од соколских старешина били су Гавро Милошевић, старешина соколске жупе Цетиње и Чедо Милић, старешина соколске жупе Мостар. У поворци су били представници Зетске бановине, национални прегаоци Миша Вакети, Андро Свилокос, капетан Иво Хаџија, др. Балдо Гради, др. Мато Грацић, др. Ђорђо Марић и др. Мелко Чингрија. Православно свештенство Боке заступао је протојереј-ставрофор Јован Бућин. На самом гробу опростили су се са покојником: Никола Мишић у име сеоских соколских чета, Нино Шутић у име дубровачког Соколства и капетан Иво Хаџија у име националног Дубровника¹⁹. У управи Соколског друштва

¹⁶ ”Др. Франо Ућелини-Тице бискуп бококоторски”, бр.19, “Дубровник”, 8. 6. 1937, Дубровник, стр. 2.

¹⁷ Никола Жутић, Исто, стр. 93

¹⁸ Емил Кријешторац, Dr Frano Uccellini – Tice, “Монархија”, бр. 8, Петровдански број, 1994, Котор, стр. 26-27; Др. Петар Јовић, Исто, стр. 169.

¹⁹ ”Сахрана”, бр.19, “Дубровник”, 8. 6.1937, Дубровник, стр. 2.

Дубровник уз старешину Нина Шутића били су: начелник Иван Ковач; начелница Милена Груборова; тајник Бранко Хопе; прочелник просветног одбора Михо Кусијановић. Друштво је почетком тридесетих имало 825 чланова. Соколско друштво Стон основано 1930. године имало је 122 члана. На подручју Соколског друштва-Дубровник било је 1937. године 17 сеоских соколских чета са преко 1.000 чланова. Соколска чета у Луци шипанској прославила је 14. августа 1938. године отварање свог Соколског дома. Међу гостима били су чланови чете Бабинпоље и народ из других мјеста на отоку Мљету; затим чете из Сланого, Мравинца, друштво из Стона са музиком, чета из Орашца са музиком и чета из Мокошице. Са два пароброда стигло је матично друштво из Дубровника са делегатима друштва у Требињу и чета из Жупе дубровачке. Из листа "Дубровник": „Хиљаде народа у живописним народним ношњама прекрило је пространу плацу на Луци.“ Старешина матичног друштва Дубровник Нико Шутић нагласио је у свом говору да се на све стране граде соколски домови што је најбољи доказ озбиљног и стваралачког рада Соколства. Најугледнији Шипањанин Марко Мурат, осим новчане помоћи, даровао је „најљепши урес новог Соколског Дома,“ двије слике краља Александра и краљице Марије²⁰. Приликом прославе Дана уједињења 1936. године Савез Сокола краљевине Југославије објавио је програм соколског рада за наредних пет година. Програм је према краљу Петру II назван Петрова петогодишњица. Тежило се јачању соколског рада на селу и економском и културном уздизању села оснивањем књижница, исушивањем бара, пошумљавањем, копањем бунара, грађењем цистерни, водовода... . У оквиру Соколске Петрове петолетке, од 1936. до 1941. године у Југославији изграђена су 143 вежбалишта, подигнуто 9 споменика као и 9 спомен-плоча, подигнуте 3 школе, засађено 95 "Петрових гајева", уређено 6 паркова Од 1936. године до 1938. године изграђено је 110 соколских домова. Двадесетогодишњица Уједињења 1938. године у Дубровнику обележена је постављањем спомен-плоче соколским борцима стрељаним у Боки Которској 1914/15. године: Филипу кап. Хацији, Васи Милишићу и Милану Срзентићу. После свечаног дефилае војске, морнарице, многобројних чланова „Нове Југославије“ и соколских чета са заставама а чете Орашац и са својом музиком откривена је свечано спомен-плоча соколима, палим за част и величину Отаџбине, међу градским вратима од Пила, на мјесту одређеном за спомен-плоче²¹. Соколи Зетске бановине обележили су 550 годишњицу Косовске битке посетом Косову и Метохији на Видовдан 1939. године.

²⁰ "Главна годишња скупштина Соколског друштва-Дубровник", бр. 5, "Дубровник", 6 марта 1937, Дубровник, стр. 3., "(Велико Соколско славље)", бр. 32, "Дубровник", 20 августа 1938, Дубровник, стр. 3.

²¹ Никола Жутић, Исто, стр. 168; "Дубровачке вјести", бр. 47, 26 новембра 1938, стр. 4., бр. 48, 3 децембра 1938, "Дубровник", Дубровник, стр. 3.

Омладинска организација “Нова Југославија”

Почетком тридесетих година 20. века основано је национално-васпитно и просвјетно друштво Омладинска Национална Организација „Нова Југославија”. Удружење је основала национална омладина Дубровника. Чланови управе 1938. године били су: Предсједник кап. Нико Папа, подпредсједник Миливој Ђурлица, секретар Душан Павићевић, благајник Драгиша Јелић, одборник Благоје Вукичевић. У надзорном одбору били су Лаптало Перо, Шарић Иван и Сршен Перо. Нова Југославија је 8. и 9. јануара 1938. године развила свој барјак: „ У суботу вечер, ...извршена је ...бакљада, која је обишла дубровачким улицама предвођена Дубр. Грађанском и Соколском Музиком. ...У недељу у јутро стигла је из нашег дичног националног Цавтата делегација са Цавтатском Музиком, ...извршено је у Соколани свечано развијање барјака. ...Велике просторије Сокола биле су дупком пуне омладине и грађанства. Развијају барјака кумовали су : гђа Марија Мариновић, кћер поштов. Госпара Лука Боне и госп. Кап. Иво Хаџија. ...Потом су прочитани поздравни телеграми и писмо нашег националног ветерана и уваженог умјетника гос. Марка Мурата ...Ово писмо гласи: ...**Нова Југославија** наставља дело Дубровника у новој Слободи цјелокупног Народа. Она чува **понос Дубровника**, ...да угледа радосно „ крпки дубровачки renaissance у крилу уједињеног народа ” онако као што је наговијестио историчар политичар честити **Љуба Јовановић** из Котора. ...Предвођени са три музике и заставом „ Нове Југославије ” из Соколане се је формирала једна управ импозантна поворка омладине, њој се је придружило и неколико наших националних ветерана ...вратише се да се поклоне споменику краља Петра... и споменплочи наших дубровачких омладинаца, који су свој млади живот жртвовали за слободну Југославију. ...изречла је диван говор, у коме је и ово речено : „ Долазимо и пред плочу која нас потсијећа на наше предратне другове, који су се жртвовали и који нам служе за примјер како се ради и ствара, чува и трпи за најсветије циљеве Народа и Отаџбине.”²²

Лист “Дубровник”

Лист „Дубровник” био је гласник **Срба католика**. Власник, издавач и уредник био је стари национални борац **Кристо П. Доминковић**, а главни сарадници били су Божо Хопе и Јован Перовић, стари борац и емигрант. Силом прилика лист «Дубровник» штампан је у Дубровнику или у Бокешкој штампарији у Котору. Штампан је чланке латиницом и ћирилицом. Лист је сматрао да је етничко порекло и језик важније од верске припадности. У полемици са хрватском штампом која је негира-

²²“Наша омладина”, бр.43, “Дубровник”, 20. новембра 1937, стр. 2, “Свечаност развијања барјака Нове Југославије”, бр. 2, “Дубровник”, 15. јануара 1938, стр. 3-4; О.Н.О. “Нова Југославија”, 29. Јануара 1938.; бр. 4, “Дубровник”, Дубровник, стр. 4.

ла постојање Срба католика лист је истицао да представља све Србе католике који живе у Југославији: „Прије свега „Обзор” треба да зна да ми претстављамо све Србе-католике који живе не само на некадашњем територију дубровачке републике, него гдјегод их има у нашој држави, ...Непризнавање **Срба католика** од стране Обзора ...не може нас никако склонити да промјенимо наше увјерење да смо Срби, па били католици, или православни. Можемо само пожалити да данас има још људи, који се питају апсурдом који понизује сваког паметног човјека, да се народи дијеле по вјери, док имају све друге атрибуте који их чине **једним народом**”²³. Лист је истицао да су дубровачки Срби католици били први у нашем народу који су узели за свој програм гесла „брат је мио, које вјере био” и „башка вјера, а башка народност”. Такође је истицао да је то исто проповједао у својим списима још у задњој четврти 18. вијека Доситије Обрадовић, који је поставио српску народну мисао на модерну основу²⁴. Писао је за Загребачки „Обзор” : „Обзор” и његови држе се политике : оно што је моје, моје је; а оно што је твоје, да буде и моје и твоје, док те не истиснемо.”²⁵ Лист је разматрао развој хрватске националне свести код Срба католика: „Освајачи, да би покорене народе што лакше и што дуже држали у ропству, убијали су им осјећај заједнице с осталом једнокрвном браћом, а уцијепили територијални патриотизам. Тако се развио и Кроатизам као територијална припадност. То нам лијепо илустрира Имбро Штавић у свом чланку : „Хрватска свијест и политичка зрелост”(Хрватски дневник, Загреб, 23. маја 1937.): „Прије доласка браће Радића мален дио нашега народа истицао се својим Хрватством. Знамо то добро из дјетинства, као код нас у доњој Хрватској или Славонији, особито старијем човјеку никако није ишло у главу, да је Хрват, него је рађе говорио за себе, да је : католик, шокац, Славонац, Граничар. Дакле мјесто имена Хрват могли смо прије чути у разним нашим крајевима ова имена: Загорац, Славонац, Сријемац, Граничар, Приморац, Личанин, Босанац, Херцеговац, Истринин, Међумурац, Шокац и Буњевац ...”²⁶. О утицају Срба католика из Дубровника : „Босанске власти, са министром ... пл. Калајем на челу нијесу тако пуштале на миру ни наш Дубровник. Католичко Српство дубровачко било им је тешки трун у оку, јер оно није било локалног карактера, но је имало голем уплив и значај и на остали католички дио нашег народа: на старом дубровачком територију, Боци Которској, а што је за босанске власти било најтеже; и на католике

²³ ”О нашем листу” бр. 43, “Дубровник”, стр. 3, 20. новембра 1937; “Онима којима сметамо”, бр. 2, “Дубровник”, 15. јануара 1938, Дубровник, стр.1.

²⁴ ”Срби католици и Доситеј”, Бр. 47, ”Дубровник”, 18. децембра 1937, Дубровник, стр. 1.

²⁵ ”Non bis in idem“, бр.33, ”Дубровник”, 20. августа 1938, Дубровник, стр. 1.

²⁶ ”Туђински утицај код Хрвата”, бр. 2, ”Дубровник”, 11. јануара 1941, Котор-Дубровник, стр. 2.

Босне и Херцеговине”²⁷. У чланку „Дубровачке масе и хрватско име” од Александра Мартиновића разматрала се подршка католичке цркве хрватској пропаганди: „... У службу Старчевићеве великохрватске идеје била се ставила и католичка црква. Она је проповиједала да је припадник хрватског народа сваки онај католик који говори српским језиком. ...Те отада и поједини Дубровчани почињу се називати Хрватима, идентификујући народност и вјеру, наиме мислећи да је једно исто: хрватство и католичанство, а српство и православље, не знајући да има и Срба, католика, што признаје и сама Света Столица, и то још од давнина, још 1067, када је основана српска католичка арцибискупија. ...Према томе, хрватство Дубровчана није плод њихове националне свијести, већ одјек великохрватске политичке пропаганде, а то није ни хрватство српског католичког становништва у Босни, Далмацији, Лици, Сријему, Славонији и Бачкој.”²⁸ Као пример те подршке: „...у Ђакову одемо походити самостан фратара босанских. Причекавши нас туге старешина самостана (огроман неки фратар босански), и причевши њему Др. Рачки нешто навјидати на Хрватство босанско, изадрије се тај босански фратар, - ни пет ни шест – већ овако: „Ај бога ти махните се ви тога Хрватства. Ви ћете с тим вашим хрватством упропастити и Србе и Хрвате! **Та ми знамо да нијесмо Хрвати него Срби, ама не смијемо од Рима звати се Србима.**”...”²⁹. Сваког 3. фебруара прославља се у Котору најсвечаније, кроз столећа дан Светог Трипуна. Тада је град пун народа који се скупља да присуствује тој стародневној свечаности. Надбискуп др. Степинац посетио је почетком фебруара 1941. године Котор и пред црквом Светог Трипуна одржао говор. Реагујући на изјаву др. Степинца о хрватском карактеру Боке Которске лист „Дубровник” штампао је чланак свог сарадника из Котора „Шта доказује камење Боке Которске” у коме се наводи да у Боки има 836 српских братстава од којих су 137 старинци зетског типа већином католици, 325 братстава из Црне Горе и 288 братстава из Херцеговине. Доноси и допис из Тивта: „Јадран, наиме плаче и Српске обале. Напријер: Дубровник и Боку Которску, у којој се, на вјероватно велику жалост г. Перушине, три четвртине народа осјећа и признаје Србима. Овај народ, свијестан свога права и своје снаге, може мирно да пређе преко декламација и немоћног бијеса г. Перушине и њему сличних.”³⁰.

²⁷ “60-годишњица окупације Босне и Херцеговине”, бр. 39, “Дубровник”, 1. октобар 1938, Дубровник, стр. 3.

²⁸ Александар Мартиновић, “Дубровачке масе и хрватско име”, бр. 8, “Дубровник”, 22. фебруар 1941, Котор-Дубровник, стр. 2.

²⁹ “Др. Паштровићу врху Србствохрватства Грубковић”, (4), бр. 12, “Дубровник”, 26. марта 1938, Дубровник, стр. 3.

³⁰ Јадрански, “Шта доказује камење Боке Которске”, бр. 9, “Дубровник”, 1. март 1941, стр. 2., ”Ј”, “Наши дописи”, бр. 8, “Дубровник”, 22. фебруар 1941, Котор-Дубровник” стр. 3-4.

Матица Српска у Дубровнику

На изборима у Цавтату 19. децембра 1937. године већину је добила национална листа Ника Враголова. У чланку „Из Цавтата” штампаном у листу „Дубровник” истиче се да се Цавтаћани осјећају 70% као Срби, а 95 % су југословенски опредељени. ХСС је против њих водио кампању и како каже писац чланка: „да нас у нашем дому вријећају **и да показују своју снагу власима Цавтаћанима**”³¹. Два пароброда Дубровачке пловидбе превезла су првог маја 1938. године у Цавтат дубровачка културна и национална друштва са њиховим члановима, на челу са „Матицом српском” у Дубровнику да походе и положије вијенце на гроб и споменик Валтазара Богишића. Дубровачка друштва и установе дочекали су грађани Цавтата. У Одбору за комеморацију 30-годишњице смрти др Валтазара Богишића били су: Светозар С. Барбић, предсједник „Матице српске”; Душан Башић, предсједник „Јадранске Страже” у Дубровнику; Луко маркиз Бона, предсједник „Дубровачке грађанске музике”; др Ђуро Орлић, предсједник дубр. срп. пјев. друштва „Слога”; Даница Радовић, предсједница „Кнегиње Зорке” у Дубровнику; Нико кап. Папа, предсједник „Нове Југославије”; Иво Шуберт, предсједник „Дубровачког радничког друштва”; Нико А. Шутић, старјешина Соколског друштва у Дубровнику; Истог дана увече у дворани „Слоге” одржано је комеморативно вече гдје је говорио др. Лујо Бакотић. Одбор је 1938. године издао Споменицу дра Валтазара Богишића³². Матица српска у Дубровнику своје свечане сједнице и предавања приређивала је у просторијама Дубровачког Српског пјевачког друштва „Слога”. На дан 300-те обљетнице смрти Ђива Франа Гундулића 8. децембра 1938. године приредила је свечану сједницу. Предавање о Гундулићу одржао је проф. С. Бурина. У свечаној дворани „Слоге” Матица је одржала предавања о Руђеру Бошковићу, Вуку Караџићу... . У просторијама Српског културног клуба у Београду 27. фебруара 1938. године одржан је састанак српских културних друштава и установа из Југославије. „Матицу Српску“ из Дубровника заступао је др. Владимир Ћоровић. На састанку је основан Савез српских културних друштава. За редовне чланове Краљевске Српске Академије Наука изабрани су фебруара 1940. године др. Милан Решетар и сликар Марко Мурат. На честитке **Матице српске у Дубровнику** др. Милану Решетару приликом његовог избора за редовног члана Краљевске Српске Академије Наука, госпар Милан је одговорио: „...Најтоплије захваљујем „Матици Српској” мојега незаборавнога роднога Дубровника, што се је сјетила мене врло старога Дубровчанина, ...али се веселим, вјерујте ми, ради нашега Дубровника више него ли ради себе, а особито ми је мило што је та иста почаст дата

³¹ „Из Цавтата”, бр. 30, „Дубровник”, 21. август 1937.; „Дубровник”, стр. 2., бр. 1, 6 јануара 1938, Дубровник, стр. 3.

³² „Дубровачке вијести”, бр. 17, „Дубровник”, 30. април 1938, Дубровник, стр. 3.

г. Марку Мурату-још једном Дубровчанину из броја **стариx бораца Срба католика, ...**³³. Срби католици из Дубровника били су пример буњевачким прегаоцима. Алба М.Кунтић, Први секретар Буњевачке просветне Матице у Суботици и Мара Ђорђевић Малагурска су у својим књигама „Буњевац-Буњевцима и о Буњевцима” и „Буњевка о Буњевцима” наводили речи Дум Ива Стојановића из 1898 године: „Било би најбоље кад би смо нашли једно заједничко име; на пр. Словинци, Југословени ... Ја бих то име ончас примио. **Али ако ми неко хоће наметати име хрватско онда сам ја Срб, јер нећу лажи ни насиља од никога.**”³⁴ У чланку „Далматински Срби католици” у књизи Маре Ђорђевић Малагурске „Буњевка о Буњевцима” приказана је укратко повест Далмације, узроци сукоба Срба и Хрвата и значај арцибискупа барског и примаса српског за Србе католике³⁵.

Примасија Српска у Бару

Лука Боне, Божо Хопе и др. М.Грацић из Дубровника су у име Срба католика упутили 15. јуна 1939. године барском арцибискупу и „Примасу свега краљевства српског” др. Николи Добречићу представку о потреби отварања **Српске католичке богословије** у Бару. Истицали су да је богословија потребна како српском народу на Приморју, тако и католицима предратне Србије, Црне Горе и Војводине. У одговору на ову представку једном од њених аутора др. Грацићу 23. 6. 1939. године др. Никола Добречић наводи да би „прије Богословије овде требали отворити једно сјемениште са потпуном класичном гимназијом за све српске крајеве”. Примасија српска била је средиште културног живота у Бару³⁶. Музичко-пјевачко и позоришно друштво Братимство, наступало је у арцибискупској палати изграђеној 1927. године Приређивало је вокалне концерте у Бару и Улцињу и изводило опере. Имали су мешовити хор и мали оркестар. Братимство је наступало самостално као градска музика и као секција соколског друштва у соколској униформи. По правилнику чланови су се звали соколаши и били су дужни да раде на учвршћивању заједнице грађана Југословенске државе³⁷. Помагао их је Арцибискуп барски

³³ Захвала Госпара др. Милана Решетара”, бр.10, ”Дубровник”, 9. марта 1940, Југословенска Штампарија, Дубровник, стр. 4.

³⁴ Алба М. Кунтић, Први секретар Буњевачке просв. Матице у Суботици, ”Буњевац –Буњевцима и о Буњевцима”, Суботица 1930. стр. 47, Уредила Мара Ђорђевић Малагурска, ”Буњевка о Буњевцима”, Градска штампарија 1941, Суботица, стр. 31.

³⁵ Србин католик, Далматински Срби католици, Уредила Мара Ђорђевић Малагурска, “Буњевка о Буњевцима”, Градска штампарија 1941, Суботица, стр.101-102.

³⁶ Растодер Шербо, Јасмина, Исто, стр. 112- 115,

³⁷ Правила омладинског друштва “Братимство” у Ст. Бару, Јасмина Растодер” Од Братимства до Јединства”, Бар 1998, стр. 97.

и примас српски др. Никола Добречић који је такође помагао и друга национална и просветна друштва (Народна одбрана, Јадранска стража, Добровољци, Женско добротворно,...)³⁸. Др. Никола Добречић трудио се да унапреди културно и економски Приморје. Правио је паралелу између изграђеног модерног „хрватског Приморја“ и потпуно „запуштеног Српског Приморја“ („град и село, рај и пакао“). Залагањем др. Николе Добречића 20. јуна 1935. године отворено је **Арцибискупско сјемениште Примасије Српске** у Бару. Др. Никола Добречић имао је два доктората (из филозофије и теологије). Сем српског знао је још 8 језика. На Добречићевој задужбинској цркви било је ћирилицом исписано његово арцибискупско гесло „За Бога и за свој Народ“. Његова сестра Роза живјела је у Дубровнику. Предсједник владе Милан Стојадиновић поклонио је соколску заставу Соколском друштву у Бару. Септембра 1936. године одржана је велика свечаност Сокола са преко 5.000 учесника. Из Улциња, Тивта, Зеленике, Ђеновића, Котора, Мориња, Рисна, Херцег Новог, Будве, Цетиња и Бара дошли су представници соколских друштава на вјежбалиште у Бару. Овој свечаности присуствовао је бан Зетске бановине, Петар Иванишевић и многи други гости³⁹.

Дубровник у Бановини Хрватској

Група од 10-15 младића, из редова Мачекове партије напала је средином новембра 1938. године нешто прије 11 сати ноћу Криста Доминковића, уредника „Дубровника“ оборивши га на земљу. Навалили су са поклицима: „доље јереза !, доље „Дубровник“, доље влада!“ и слично. Група нападача била је састављена од студената и радника од 20-24 године. Неки од њих имали су посла са полицијом због свог агресивног држања. У чланку “Разбојнички нападај на нашег уредника” истиче се: „Ово је тај елеменат ког Дубровачки репортери извјесних новина у Сплиту, Загребу и Сарајеву називљу „одлични хрватски омладинци““⁴⁰. Соколско друштво Дубровник упутило је 28. јула 1938. године представку М. Стојадиновићу : ”Да би омели напредак соколства у срезу Дубровник, које је бројало 26 соколских чета, са олтара се проповедало против соколства и претило пакленим мукама онима, који ступе, или остану у соколској организацији. Чак, штавише, претило се и животом и имовином. Неки су наши чланови били заиста тучени, а некима је упропашћена имовина. У години 1936. паљени су стогови сена и ишчупано на стотине чокота лозе нашим члановима, потпаљена је соколана у Орашцу. Године 1937. запаљен је соколски дом соколске чете Поповићи (Конавле).

³⁸ Растодер Шербо, Јасмина, Исто, стр.23

³⁹ Растодер Шербо, Јасмина, Исто, стр. 63, 94, 112- 115, 137, 142,

⁴⁰ ”Разбојнички нападај на нашег уредника”, бр. 46, ”Дубровник”, 19. новембра 1938, Дубровник, стр. 3.

Исте године је руља сепаратиста полупала излоге на дућанима наших чланова, а пре неколико дана, под кућу у којој се налази соколска чета у Пострењу, подметнут је динамит.” Услед оваквих притисака соколске чете у Мрцинама, Витаљини, Плочицама, Комолцу и Осојнику сасвим су престале са радом⁴¹. Поводом почетка преговора између Драгише Цветковића и Влатка Мачека Соколи града Дубровника и околине упутили су представку 24. маја 1939. године у којој се истиче: ”Дубровник са својим херцеговачким залеђем чини једну нераздвојну географску, економску па и стратешку цјелину. Отцјепљење Дубровника од његовог природног залеђа и припајање ма каквој интересној сфери, значило би економску смрт овог поноса Југославије”⁴².

Споразумом Цветковић - Мачек 26. 8. 1939. године Дубровник је одвојен од Зетске бановине и додељен новоствореној Бановини Хрватској. Одмах је почео прогон Срба, Југословена и сокола у Дубровнику и околини. О свему што се дешавало соколи су обавештавали „Соколски гласник”, лист Савеза Сокола краљевине Југославије. У чланку „Има ли прогона у Бановини Хрватској“ у „Соколском гласнику” наводи се : „Прошних дана је Министарство пошта отказало службу, ... свима уговорним поштарима у срезу Дубровачком, који су чланови Сокола. Отказана је служба поштарима у селима Марановићи, Лука Шипањска, Колочеп, Тополо и Орашац, а изгледа да ће бити отказано и ономе у Затону. Сви ти поштари су најсавесније вршили своју дужност, али господин министар пошта им отказује само зато што су Соколи, и што тако траже локални партијски совјети.” (присталице Х.С.С.) „Да је то тачно, најбоље доказује чињеница, што су ти локални совјети били обавештени о отказу пре но што је односним поштарима стигао званични акт, а што су они тријумфално разгласили по целом срезу, као „победу”.”⁴³. У чланку „Казне и денунцијације”: „Пишу нам из Цавтата: Среско начелништво у Дубровнику је, 6. марта, казнило са по 120 динара чланове овдашњег соколског друштва: Миљана Влатка, Матића Франу, Кушеља Перу, Квартото Ива и Леле Антуна, зато што су, на празник Првог децембра, кад им је била забрањена прослава Дана уједињења, излазећи из соколане певали песме „Југославија”, „Полети сиви Соколе” и „Хеј трубачу”. То певање је у одлуци квалификовано, као „изазивање и нарушавање ноћног мира”, а денунцирани су били од стране чланова „Хрватске заштите”. На денунцијацију са те исте стране извршен је, 11. марта, претрес у 28 становна југословенских националиста, од којих су већина чланова овдашњег соколског друштва. Претставници власти су изјавили да се преметачина

⁴¹ Никола Жутић, Исто, стр. 127.

⁴² Никола Жутић, Крајишки соколи, Соколи Српске Крајине 1903-1941 -1991, Београд 1998, стр.112.

⁴³ ” Има ли прогона у Бановини Хрватској?” бр. 15, Соколски гласник, 12. април 1940, Београд, стр. 4.

врши зато, што је пријављено да се у тим кућама скрива оружје. Али ни у једној од њих није нађен ни најмањи траг о том оружју ! Није без интереса нагласити, да је још године 1914, у бившој Аустрији, код већине тих истих људи вршена преметачина, и то због истих денунцијација, а добрим делом и због истих денунцијаната ...”. На истој страни у чланку „Пишу нам из Дубровника“: „Након многобројних отпуштања соколских чланова и Југословена из дубровачке општине, 13. марта су дошле на ред нове жртве, па су из службе градског поглаварства отпуштени инжињер Јозо Дражић, стални чиновник са 9 и по година службе; Миливој Чурлица, стални чиновник, са исто толико година службе; Иво Премић, стројар водовода, са 8 година службе; и Иво Лабаш, чувар болнице, са 5 година службе. Једини разлог њиховог отпуштања је, што су чланови Сокола. Отпуштен је такођер и Андро Жиле, чиновник благајне, са 8 година службе, зато што је Југословен. – Читава трезвена и честита јавност је огорчена због ових срамних прогонстава“⁴⁴.

Лист „Дубровник” замерао је у чланку “Прилике у нашој општини” због тога што само половина чланова опћинске управе коју је поставила Банска управа била родом из Дубровника. Критиковао је намеру нове управе да мења називе улица и да отпусти преостале опћинске чиновнике, југословенски оријентисане⁴⁵. У чланку „Брисање српских општина” коментарише се прикључење опћине Цавтат конавоској опћини са седиштем у Груди : „Јер, не постоји никаквих разлога, да се опћина Цавтат, која је показала способност свог самоуправљања, брише просто с тога, што тиме хоће да се утврди, како код нас не постоји српских опћина, и према томе ни Срба, и ако смо о свему и по свему српски расни тип”⁴⁶. Лист је пренео изјаву једнога из вођства ХСС изречену на седници у Дубровнику : „ Ми добро знамо да је то за Цавтат пропаст, али нека пропада, исто није наш!”⁴⁷. У чланку „Доктору Крњевићу на знање” лист „Дубровник” реаговао је на изјаву представника Х.С.С. о четири случаја прогона одговоривши да: „ у самоме Дубровнику и то код само једног надлештва, Градског Поглаварства од споразума до данас отпуштено, управ на улици бачено, тачно 70 (седамдесет) лица, која су стално била намјештена дуги низ година...Ово је само, г. др. Крњевићу, у Дубровнику, и то само једног надлештва. Шта мислите г. Крњевићу, колико је сличних прогона кроз данашњу бановину Хрватску”. Следећи број донео је

⁴⁴ ” Казне и денунцијације”, ”Пишу нам из Дубровника “,стр. 5, Соколски гласник, бр.12, Године XI, 22. март 1940, Београд, стр.5.

⁴⁵ “Прилике у нашој општини”, бр. 21, ”Дубровник”, 25. маја 1940, Дубровник, стр. 2,

⁴⁶ ”Брисање српских општина”, бр. 20, ”Дубровник”, 18. маја 1940, Дубровник, стр. 4.

⁴⁷ ”Цавтајске прилике”, бр. 6, ”Дубровник”, 8. фебруара 1941, Котор-Дубровник, стр. 2-3,

списак од 96 отпуштених. Новинари листа „Дубровник” израчунали су да је заједно са породицама отпуштањима погођено 300 лица, а претходни списак отпуштених допунили су у броју 6 са још 9 лица са породицама⁴⁸. У чланку „Бачени на улицу” разматрао се положај отпуштених чиновника у Дубровнику: „ до сада изгубило намјештење близу стотину разних намјештеника, ... Многи од ових бачених на улицу, запали у прави очај, и само што нијесу и подузели неки очајни корак ...”⁴⁹. У чланку „Како се располаже са зимском помоћи код нас” лист је критиковао начин доделе зимске помоћи : „Али она није добила зимске помоћи, јер није у листи, а није у листи с тога, како нам кажу, јер њезин муж није гласовао за Мачека.” Лист је пренео извештај дописника „Југословенске Поште” из Сарајева: „Познавајући расположење оних који су са овом помоћи располагали, наш елеменат уопће, а православни поготово, није се усудио пријавити. Од оних који су кроз ову годину бачени из службе на улицу нико није добио ни једну пару, али је зато неколицини препоручених потпора достављена на кућу у затвореним кувертама”⁵⁰. Два отпуштена радника који су покушали да се врате на посао изјавили су новинару „Дубровника” : „Ми смо такође били враћени, али су нас шефови у радионици одмах формално избацили и саопћили Градском Поглаварству да је тако -„закључила организација”.” У истом чланку се наводи да је на Соколском дому са Шипана разбијено све што се разбити могло. Староста шипанског сокола изјавио је „да га тај злочин нимало не изненађује”⁵¹. У Бановини Хрватској паљени су соколски домови, а „ ...сам ултрахрватски „Хрватски народ” објавио је триумфалну вест о палежу дома у Бетини, као пад Бастиље,...”⁵². Лист „Дубровник” је 15. јуна 1940. године коментарисао отпуштање 5 сталних чиновника међу којима је био и Нико Шутић. Нешто касније 20. јула 1940. године лист је у рубрици „Дубровачке вијести” без коментара објавио да је Нино Шутић, староста (старешина) соколског друштва у Дубровнику са фамилијом отпутовао у Београд „да тамо ради -- -- --”. У истој рубрици лист је пренео опроштај Нина Шутића са свим својим пријатељима и познаницима⁵³. Чланови

⁴⁸ “Доктору Крњевићу на знање”, бр. 3, “Дубровник” 20. јануар 1940; стр. 3, “Дубровник”, бр. 4, 27. јануара 1940, стр. 3, и бр. 6, 10. фебруара 1940, Дубровник, стр. 2.

⁴⁹ “Бачени на улицу”, бр.1, “Дубровник”, 6. јануара 1940, Југославенска Штампарија, Дубровник, стр. 4.

⁵⁰ “Како се располаже зимском помоћи код нас”, “Дубровник”, бр. 1, Год XX-VII, 4. јануара 1940, Бокешка штампарија, Котор-Дубровник, стр. 4.

⁵¹ *Civis Ragusinus*, “Тодоре, Тодоре ...”, бр. 5, “Дубровник”, 3. фебруара 1940, Дубровник, стр. 2-3,

⁵² “Бездушна хајка на соколство”, бр. 2, “Соколски гласник”, 12. јануар 1940, Београд, стр. 3.

⁵³ “Шта раде са исправним људима!”, бр. 24. “Дубровник”, 15. јуна 1940, стр.

„Грађанске Заштите”, међу којима је било чланова Хрватског радничког савеза уз асистенцију полиције вршили су рације по Дубровнику. Радници који нису били чланови Хрватског радничког савеза били су доведени ноћу у полицију уз велико **осигурање** заштите и полиције. Лист је коментарисао да су рације : „ доказ како се од стране неких индивидуа настоји увести најгори терор, који би погађао најсиромашније радничке слојеве и то оне који тим индивидуима нијесу поћудни”⁵⁴. Без коментара лист је у броју 29 пренео вест да је одлуком бана др. И. Шубашића стављено на располагање министру просвјете неколико професора из учитељске школе и гимназије у Дубровнику. У броју 31 лист је констатовао за професоре стављене на расположење: „Сва четири наставника су Срби.”⁵⁵. У чланку „Поводом догађаја на нашој гимназији” коментар листа о стању у гимназији био је : „Том диктату улице пала је жртвом и наша гимназија. Три четвртине професорског кадра, који је био националан, који је ђаке учио о братској љубави, о узајамној трпеливости, о слози, о оданости према ... и Југославији, морао је да се сели из Дубровника и да препусти мјесто новим, млађим, ...тако да је од некада познатог одличног професорског збора дубровачке гимназије, сада је углавном састављен од још неискусних млађих сила, већином партијски превећ загрижених, што утјече лоше и на саме ђаке”. Отишли су професори „који нијесу, готово на силу, кроатизирали свакога ко је католик...”⁵⁶. У чланку „Оно што има везе са Дубровником” лист је коментарисао скидање табле „Трг цара Душана” и плоче „пут XIII новембра”: „Према наређењу опћинском почело је да се уклања са улица све оно што **није никада имало везе са Дубровником**”. Уместо плоче „пут XIII новембра” опћина је решила да постави „ пут 30. фебруара”, „као успомену на дан кад су славом овјенчани и непобедиви „Тренкови пандури”, донијели дубровчанима слободу”. Загребачки лист „Обзор” пренео је вест „Дубровника” да је из Дубровника иселило преко 1.000 „нашег православног елемента”, „али „Обзор” није употпунио ту нашу тврдњу, није навео узрок зашто су се ти људи иселили, па ако наша тврдња не одговара истини, да нас прекори, а ако је тачна, да осуди оне који су виновници овога несносног стања у Дубровнику.”⁵⁷. Упркос прогонима **Савјет дубровач-**

4, „Одлазак”, „Опроштај” бр. 28, „Дубровник”, 20. јула 1940, Дубровник, стр. 4,

⁵⁴ „Дубровник у новој бановини”,бр.16, „Дубровник”, 20. априла 1940, Дубровник, стр. 4.

⁵⁵ „Професори на расположењу”, бр. 9, „Дубровник”, 27. јула 1940, стр. 4.,„Стављени на расположење”, бр. 31, „Дубровник”, 17. августа 1940, Дубровник, стр. .,

⁵⁶ „Поводом догађаја на нашој гимназији”, бр. 7, „Дубровник”, 15. фебруара 1941, Котор-Дубровник, стр. 2.

⁵⁷ Оно што има везе са Дубровником”, „Једно објашњење”, бр. 40, „Дубровник”, 12. октобра 1940, Бокешка штампарија, Котор-Дубровник, стр. 3-4.

ких културних и националних установа (Дубровачка Грађанска музика, Дубровачко радничко друштво, Д.С.П.Д. „Слога”, Матица српска, Народна одбрана, О.Н.О. „Нова Југославија”, Пододбор друштва Књегиња Зорка и Соколско друштво) прославио је годишњицу ослобођења свог града 13. новембар 1940 године Лист је констатовао да док су српска и југословенска друштва истакла државне заставе „као преставници истинског и правог Дубровника - Опћина и хрватска удружења тог дана давали су изглед потпуно једнак свим XIII новембра у бившој Аустрији.” Такође лист је пренео упозорење власти да се у случају инсултирања **не смије реагирати** : „Дакле, свакоме олошу је слободно инсултирати, јер друга страна не смије реагирати!”⁵⁸. Поводом прославе Дана Уједињења лист је писао : „забрањује им се да положи вијенац на споменик нашег Ослободитеља, ...Краља Петра; забрањује се да положи вијенац на спомен-плоче узидане на част палих бораца за слободу из Дубровника”. Скромна прослава Дана Уједињења у Дубровнику, ограничена је на свечаност приређену у Соколани. У броју 49 лист је писао о прослави : „Друштвима која би се усудила да не послушајуг. шеф полиције запретио је употребом силе и хапшењем чланова управе. ... Пред вратима свих зграда у којима се налазе национална друштва стајало је на Дан уједињења по два и три полицајца у униформи или без ње. ... Посебну пажњу привлачила је силуета једног бившег ц. к. полицијског агента који је под сводовима Спонзе бројио и контролисао учеснике на свечаној сједници Соколског друштва, таман онако и са оног мјеста, са којег нас је контролисао 1912. године,... Двадесет корачаја од бив. ц. к. агента у служби данашње полиције – видјели смо три млада човјека; ... На лицу и у очима могао си им јасно прочитати, да врше онај исти посао, којег је тога часа вршио бив. ц. к. полицијски агент, те са различитом дужности, да о ономе што су видјели реферишу неком другому, који води рачуна о онима које страх и персекуције још нијесу извукле из Соколане и круга националног Дубровника.”⁵⁹. О методама притиска доноси: „Баш на Госпу Канделору, испред тераци куће једне угледне дубровачке обитељи на Пилама, појави се један стражар. На тераци се случајно налазила госпођица те обитељи, те ју стражар поздравиле на начин, са којим се нешто жели. На упит госпођице што тражи, он јој одговори, да опажа да су на њеној тараци извјештене двије југославенске заставе и да то не смије бити, већ да мора уметнути и једну хрватску. На упит госпођице, по чијем се то налогу тражи, стражар је одговорио да му је тако наређено, али никако није хтио да каже ко. Госпођица је одмах разумјела да је то диктат

⁵⁸ Кроз град и предграђе”, бр. 45, ”Дубровник”, 16. новембра 1940, Котор-Дубровник, стр. 3 - 4.

⁵⁹ ”Прослава Дана Уједињења у Дубровнику”, бр. 48, ”Дубровник”, 7 децембра 1940, Бокешка штампарија (Д. Ј.Челановић), стр. 4., ”Мозаик данашњице”, бр. 49, ”Дубровник”, 14 децембра 1940, Котор-Дубровник, стр. 3-4.

наше познате улице, те му казала да његову жељу неће испунити, јер нека зна да су њеног оца аустријске власти шиканирале због југословенства, а њен брат да се на солунском фронту борио заједно са баном др, Ивом Шубашићем, за Југославију. Стражар се покуњи и оде ..”⁶⁰. У чланку „Поново оскрнављење споменика Краља Петра I” лист је писао о активностима екстремних елемената на које власт није реаговала: „већ просто као излијев расположења оних маса, које, немајући смјелости да се отворено покажу као франковци, павелићевци, и други екстремни елементат, заштићује се плаштом хрватског имена а као чланови ХСС...Прозвани не само што „не могу” да пронађу злочинце, него **могу** врло брзо да нађу и пронађу онога ко реагира на ове злочиначке испаде. Најновији злочин ових елемената јесте оскрнављење споменика Краља Петра I Ослободиоца у вратима од Пила.”⁶¹ У чланку „Падобранци” лист је разматрао историјски развој антисрпства у Дубровнику : „Тим се средством служила у своје вријеме Аустрија, у мирно доба, кад јој је требало да изврши неки пренос људи свога повјерења из једног мјеста у друго, непримјетно, не у великом броју, али постепено, да се нађу у угодно вријеме на одређеном мјесту, а да то никоме не ствара неког подозрења. Она је на тај врло практичан начин хтјела да у неком мјесту које јој није много мирисало лојалношћу и оданост, паралише грађанство које је одисало либерализмом и мржњом против ње својим повјерљивим људима, доушницима, који ће јој сваком приликом бити на услузи и с временом измијенити лице мјеста у ком ће живјети, и које ће тако постати жртва њених смјелих предузећа и амбиција. ..То је Аустрија урадила са Дубровником.”⁶² Лист је сматрао да је задатак Срба Дубровчана да буду живи мост између славне прошлости и будућности Дубровника: „Ови постепено и систематски копаше и ископаше јаз између старих времена и нових, између старог и новог наметнутог и неприродног духа,На нама је дакле Србима дубровачким остало све оно што је било, што јест ... Ми једини, као живи мост, вежемо преко дубоког јаза и неславне садашњице, славну и узвишену прошлост Дубровника с његовом будућношћу ...”⁶³. Описујући одушевљење које је изазвао преврат 27. марта 1941. године у чланку “Дубровник је срећан” наводи се : „честитања једно другом и извјешавањем народних застава, којима се је читав град окитио. ...Једном нашем суграђанину, раднику, великом комунисти, слушајући вијести радија о

⁶⁰ ”Кад улица господари”, бр. 7, ”Дубровник”, 15. фебруара 1941, Котор-Дубровник, стр. 4,

⁶¹ ”Поново оскрнављење споменика Краља Петра I”, бр. 10, ”Дубровник”, 8. марта 1941, Котор-Дубровник, стр. 3,

⁶² ”Падобранци”, бр. 37, ”Дубровник”, 21. септембра 1940, Котор-Дубровник, стр. 1,

⁶³ ”На “Мртвих дан”, бр. 43, ”Дубровник”, 2. новембар 1940, Котор-Дубровник, стр. 1.

преузимању државне власти од стране наше узданице, нашег младог Краља, потекоше му сузе. На упит, како то да он, комуниста, и тако осјећа, одговори : истински осјећај је јачи од накалемљеног. И Дубровник уједно са народом читаве Југославије, осјећа срећу коју му је донио 27. марта 1941. године.” У истом последњем броју „Дубровника“ штампан је поздрав који су упутили Соколи Дубровника и околине младом Краљу: „ и најсветији завјет да ћемо са пјесмом на уснама хрлити у бој за част **младога Краља а за слободу, величину и независност Југославенске Отаџбине.**“⁶⁴. После Априлског рата Италија је окупирала Приморје. Рут Мичел је у својој књизи „Срби су изабрали рат” описала свој боравак у окупираном Дубровнику. Између осталог писала је и о рушењу споменика краља Петра I : „ Гледала сам како га руше, заједно са другим записима и успоменама на Југославију, која је сада нестала”⁶⁵. Све што се догађало у Дубровнику и околини у Бановини Хрватској било је увод у све оно што се дешавало у НДХ. Међу првим жртвама усташког терора били су чиновници Српске банке у Дубровнику. Они који су бежали од усташа склањали су се у Боку Которску.

Закључак

Срби католици сматрали су да је стварањем Југославије 1918. године њихова борба за уједињење завршена. Настављајући словинске традиције сматрали су себе истовремено и Србима и Југословенима. Хрватски политичари негирани су постојање Срба католика и Буњевца и систематски су настојали да их претворе у Хрвате. Лист «Дубровник» у полемици са хрватском штампом заступао је све Србе католике у Југославији. Соколи као најмасовнија и најборбенија југословенска организација у којој су учествовали Срби католици, били су препрека хрватским циљевима. Против сокола су се упорно и свим средствима бориле Католичка црква и ХСС. Да би се одупрели хрватском притиску. Срби католици из Дубровника тражили су отварање богословије у Бару. После припајања Дубровника бановини Хрватској почео је прогон свих оних који су се изјашњавали као Срби и Југословени. Прогони нису сломили Србе католике који су са одушевљењем дочекали 27. март 1941. године. За време НДХ у Дубровнику је деловао “Покрајински национални комитет за Херцеговину, Боку и Дубровник”, а Срби католици уписивали су се у Дубровачку бригаду Југословенске војске у Отаџбини, под командом резервног капетана Нина Свилокоса.⁶⁶

⁶⁴ ”Дубровник је срећан”, ”Телеграфски поздрав Сокола“, бр. 12, ”Дубровник”, 29. марта 1941, Југословенска Штампарија, Дубровник, стр. 2,

⁶⁵ Ruth Mitchell, „Срби су изабрали рат”, Београд 2007, стр. 95.

⁶⁶ Фикрета Јелић-Бутић, “Четници у Хрватској 1941-1945”, Загреб 1986; стр. 169, 236, 237., Милослав Самарџић, “Борбе четника против Немаца и усташа 1941-1945”, Други том, Крагујевац 2006, стр. 102

Saša Nedeljković

CATHOLIC SERBS ON THE COAST UP TO THE APRIL WAR

Summary

Dubrovnik was the cultural centre of the Catholic Serbs, and Serbian Primacy in Bar the religious one. They assumed that the union with Serbia and the establishment of the Yugoslav State solved their national issue. The journal "Dubrovnik" was the official organ of the Catholic Serbs. The owner, publisher and editor was the old national advocate Kristo P. Dominković, while the main co-workers were Božo Hope and Jovan Perović. The Journal emphasized the fact that it followed the attitude of Dositej Obradović: that ethnic origin and language were more important than religious affiliation. On 15 June 1939 Luka Bone, Božo Hope and Dr. M. Gracić of Dubrovnik on behalf of the Catholic Serbs sent the Archbishop of Bar and Primate of Serbia Dr. Nikola Dobrečić a petition dealing with the need of establishing a Serbian Catholic theological college in Bar. They pointed out that a theological school is necessary both for the Serbs on the coast and Catholics from the pre-war Serbia, Montenegro and Vojvodina. Thanks to Dr. Nikola Dobrečić the Archbishopric seminary of the Primacy of Serbia in Bar was opened on 20 June 1935. By the Agreement Cvetković-Maček on 26 August 1939 Dubrovnik was separated from the Zeta Banovina and joined to the newly formed administrative province Banovina Hrvatska (Croatian Bannate) on 26 August 1939. In Dubrovnik and its surrounding persecution of Serbs, Yugoslavs and members of the Sokol Society began. In spite of the persecution the Council of cultural and national institutions celebrated the liberation anniversary of the town on 13 November 1940. A humble celebration of the Union Day in Dubrovnik was limited to a festivity in the Sokol gymnasium. The subversion on 27 March 1941 was in Dubrovnik accepted with delight. Whatever happened in Dubrovnik and in the surrounding Banovina Hrvatska was an introduction to what would later happen in the Independent State of Croatia. Among the first victims of the Ustaša terrorising were the employees of the Serbian Bank in Dubrovnik. Those who fled from Ustaša found refuge in the Boka Kotorska Bay. During the Independent State of Croatia "The Regional National Committee for Herzegovina, Boka Kotorska and Dubrovnik" was active in Dubrovnik.